

UN PORTRET NETERMINAT AL LUI LIVIU REBREANU, ÎN COLECȚIA DE LA VALEA MARE

ELENA ROTARU*

La mai bine de jumătate de veac de la dispariția fizică a lui L. Rebreanu, opera lui continuă să fie mai vie ca oricând, dovadă stând operele sale tipărite de diferite edituri și prezente pe rafturile librăriilor din țară. Multe dintre aceste lucrări au intrat și în patrimoniul Casei Memoriale „Liviu Rebreanu”, ca o continuare a ideii după care a fost realizată tematica acestui muzeu, aceea, a păstrării cu sfințenie, a oricărui document care contribuie la cunoașterea vieții și operei marelui scriitor.

Casa memorială „Liviu Rebreanu”.

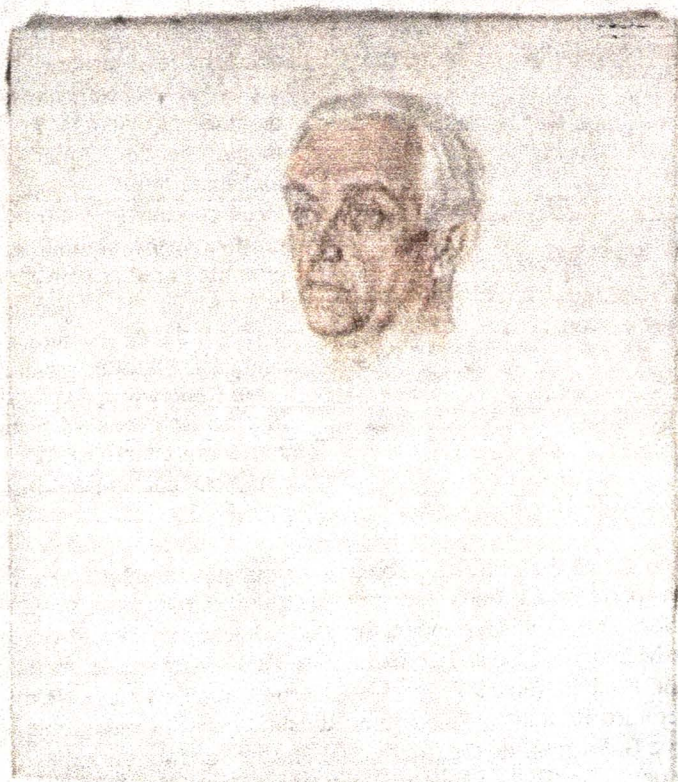
Deși colecția prezentată la deschiderea oficială a expoziției memoriale, din 27 mai 1969, era bine încheiată, totuși și după această dată au continuat eforturile pentru creșterea patrimoniului. Și aici trebuie amintit faptul că în anii de după inaugurarea muzeului grija personalului de specialitate a fost mult ușurată de familia scriitorului. Fanny Liviu Rebreanu (până în 1977) și Puia Florica Rebreanu (septembrie 1997) au făcut numeroase donații care au completat colecția deschisă în 1969.

Mai cu seamă Puia Florica Rebreanu, ea însăși membră a Uniunii Scriitorilor, s-a ocupat în permanență după moartea ilustrului părinte, de strângerea tuturor mărturiilor referitoare la viața și opera lui Liviu Rebreanu, făcând donații în egală măsură Casei Memoriale „Liviu Rebreanu” din Valea Mare, Casei memoriale „Liviu Rebreanu” din Prislop, (actualul sat Liviu Rebreanu din județul Bistrița-Năsăud), Muzeului Literaturii Române și Academiei Române. Încă din timpul vieții, casa Puiei Rebreanu de pe Bulevardul dr. Gh. Marinescu, în care fiica scriitorului a locuit până în ultima clipă a devenit o filială a Muzeului Literaturii Române putând fi vizitată încă de

pe atunci. Deci iată încă o casă memorială, de data aceasta în București, care va rămâne deschisă în continuare publicului, lipsită însă de sufletul său din ultimii ani - Puia Rebreanu. Toate instituțiile culturale amintite vor resimți puternic dispariția inimoasei fiice a scriitorului care prin munca ei extrem de meticuloasă a contribuit enorm la completarea colecțiilor respective.

În ceea ce privește donațiile Puiei Rebreanu făcute casei memoriale din Valea Mare, trebuie menționat că acestea nu s-au limitat numai la corespondență, apariții editoriale, etc., ci a donat și o mulțime de obiecte tridimensionale, între care icoane pe sticlă, ștergare, piese de mobilier, tablouri, pe care ușor le-ar fi putut oferi spre achiziționare, pe prețuri bune.

Între aceste donații aș vrea să mă opresc asupra uneia dintre ele și anume un tablou, ulei pe pânză, lungimea 72 cm, lățimea 60 cm reprezentând portretul neterminat al scriitorului Liviu Rebreanu. Acesta a fost donat Casei Memoriale „Liviu Rebreanu” împreună cu alte obiecte și publicații, în anul 1979, de Puia Rebreanu. Din păcate Puia Rebreanu nu a putut da prea multe amănunte legate de realizarea acestui portret neterminat, decât faptul că aparține pictorului Jean Al. Steriadi.

Se cunoaște faptul că Liviu Rebreanu a avut relații de amiciție statornică cu pictorul Jean Al. Steriadi. Și aceasta s-a înfiripat încă de la stabilirea lui Rebreanu în București. În orice caz în vremea primului război mondial, relația s-a cimentat puternic și Rebreanu nu va putea uita gestul pe care l-a făcut Jean Steriadi, ascunzându-l mai multe zile, în Muzeul Kalinderu, unde acesta din urmă lucra. Arestat de austrieci ca dezertor, Rebreanu a fugit de sub escortă și a peregrinat prin mai multe locuințe, în București. Într-una din ele, găsită cu ajutorul muzicianului Mircea Chiriac, aflată pe strada Sfinții Voievozi, același pictor Jean Steriadi, îi aduce în taină pe Puia, pentru a o vedea. Locuința din Sf. Voievozi nu oferea însă prea multă siguranță și Jean Steriadi, îi propune lui Rebreanu să vină la el, la muzeu, pentru câteva zile cel puțin. Rebreanu revine adesea asupra acestor întâmplări, în memoriile sale, socotindu-le cu adevărat, între cele mai importante din viața sa. Mai târziu Liviu Rebreanu și Jean Al. Steriadi vor frecventa același cerc de prieteni, între care aș aminti pe Ion Theodorescu-Sion, Marcel Iancu, Camil Ressu, Costin Petrescu, Iosif Iser, Al. Poitevin-Scheletti.

Analizând mărturiile despre firea bonomă a artistului am putea găsi explicația, poate, pentru care acest portret despre care vorbim a rămas neterminat.

Criticul George Oprescu care i-a fost și un constant prieten spunea în 1933: „Azi se găsesc în București un număr destul de însemnat de locuințe în care se întâlnesc zece și chiar douăzeci de pânze iscălite de Steriadi, din toate epocile, una mai frumoasă decât alta”. George Oprescu menționa „anume cercuri sceptice” pentru care Steriadi „era un simplu diletant extrem de inteligent, un boem simpatic, fără prea multă trageră de inimă la lucru” părere la care se aliază, într-un târziu, criticul însuși, pomenind „acea lipsă de griji a artistului, care îl poartă uneori pe toate căile, numai pe cele ale picturii nu”⁽¹⁾.

Cert este că Jean Steriadi avea o opinie proprie asupra activității unui artist și trebuie subliniat faptul că el lucra în salturi, concentrând în perioade scurte rezultatele unor deliberări interioare prilejuite și de permanentul său contact cu arta și muzeul. Și aici aș menționa faptul că în 1909 ocupă funcția de director la Muzeul Kalinderu.

Personalitatea socială a artistului l-a purtat în numeroase funcții, jurii și comisii, care nu trebuiesc judecate neapărat din unghiul strâmt al mondenității și cultivării relațiilor, ci mai degrabă din perspectiva unei acumulări continue de informație profitabilă artistului.

Activitatea sa didactică a fost de asemenea extrem de solicitantă. Din 1939 este numit profesor de pictură la Școala de belle-arte din București, în 1944 director al aceleiași instituții, iar mai târziu, din 1951, deci după moartea lui Rebreanu, va fi profesor titular la catedra de litografie de la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu” din București. Posibil ca fiind solicitat pe atâtea planuri, să tot amâne definitivarea acestui portret, fără să mai găsească momentul potrivit pentru a-l termina. Nu trebuie respinsă nici posibilitatea apariției unei răceli în relația sa de prietenie, cu Liviu Rebreanu.

Deși neterminat, tabloul impresionează prin vigoarea și precizia desenului. Chipul de o frumusețe austeră și de o mare distincție, mai ales în anii maturității, căsături menționate de toți cei ce l-au cunoscut pe scriitor, este redat în cele mai mici detalii.

De altfel, Jean Al. Steriadi, ajuns în plină desfășurare a talentului realizează un număr impresionant de portrete, fie în ulei, creion, tuș, cerneală, guașă, gravură sau litografie, toate remarcabile atât prin nuanțarea psihică, prin realismul și veridicitatea imaginii, cât și prin tratarea originală, plină de savoare și umor. Chipurile ce-l inspiră pe artist aparțin celor mai diverse categorii sociale. Lesne de recunoscut, portretele lui reflectă un stăruitor spirit de observație ațintit asupra persoanei, o atentă reținere a datelor esențiale pe care le exprimă apoi în forme sintetice, expresive, cu o vervă scilpitoare.

Asemenea trăsături ale portretisticii sunt puse cu elocvență în lumină de chipul suferind al lui Luchian (1912), de cel al poezilor Macedonski (1918) și Vlahuță (1919), al pictorului Dumitru Ghiăț (1923), al mamei artistului (1926), sau al lui Paul Zarifopol (1929)².

Există și o suită extrem de bogată de desene-șarjă, portrete și auto portrete, care prin linii vioaie, jucăușe și nervoase, trase continuu sau cu întreruperi, spontan sau cu reveniri, definesc sintetic figuri de pictori, actori, oameni de știință sau de litere, etc.

Aceste trăsături se întâlnesc și în portretistica în ulei, mai ales la pânzele înfățișând pe actorul Ion Brezeanu (1920 și 1921), pe Gala Galaction (1931), precum și pe regizorul Paul Gusti (1926).

Tabloul ce-l înfățișează pe Liviu Rebreanu nu poartă nici o semnătură, sau vreo altă însemnare. Culoarea părului (albă) nu poate fi un indiciu, cunoscut fiind faptul că Rebreanu a trecut foarte repede de la blondul „cam spelb“ din tinerețe, cum îl descrie Octavian Tăslăuanu sau Mihail Dragomirescu, la argintul scilpitor, pe care l-a avut până la sfârșitul vieții. Chiar dacă nu este terminat, chiar dacă nu este datat, chiar dacă există numeroase lucrări semnate Jean Steriadi în multe locuințe particulare și instituții de cultură, toate acestea nu știrbesc cu nimic valoarea pânzei deținute de muzeul din Valea Mare.

Arta lui Jean Steriadi a cunoscut încă de la început și neîntrerupt un succes de public care, fără să frizeze nicicând popularitatea i-a asigurat admiratori discreți și fideli, precum și satisfacții materiale corespunzătoare. Artistul nu a avut nevoie de sprijinul confracților, după cum omul de lume s-a deplasat cu cea mai mare ușurință prin capcanele existenței.

Pentru o situare corectă a pictorului între contemporanii săi, trebuie să dăm cuvântul lui George Oprescu, acela care i-a fost prieten apropiat, exeget și admirator, un observator implicat și totuși echilibrat al mediului în care a trăit: „Oricine ar încerca să determine contribuția românească la arta secolului al XX-lea, n-ar putea să o facă fără a acorda o largă parte acestui eminent pictor, care aducea în mijlocul grupului dintre cele două războaie un element superior de creație, în care intra imaginație, sensibilitate, spontaneitate, sinceritate, un optimism sănătos și persistent, un rar spirit de observație pătrunzând dincolo de aparențe, umor și o pregătire profesională de mare clasă deși, în prima jumătate a secolului, țara noastră a avut parte de o pleiadă de foarte buni artiști, puțini, foarte puțini, au fost cei care ar fi putut, nu să întrecă, dar să se compare ca varietate și seriozitate a însușirilor, cu Steriadi“³.

² Gh. Poenaru, *Jean Al. Steriadi*, Ed. Meridiane, București, 1964, p. 5.

³ George Oprescu, *Jean Al. Steriadi desenator*, în „Arta Plastică“, I, 1958, p. 41.